

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми. Політична еліта є основним джерелом та представником держави на міжнародному рівні. В першу чергу, вона є прикладом для наслідування та показником розвиненості нації. Формування української еліти досі не закінчилося. Парламент та вищі органи влади складаються із представників радянської номенклатури, яка «раптово» змінила свої думки про подальший розвиток України та приєдналася до тодішніх партій. Молоде покоління не може здобути прихильності народу, а старше вже не може повести Україну в майбутнє. Це досі загострене питання, тому дана тема є актуальною в наш час, особливо в Україні в час гібридної революції та трансформації влади. Дослідивши дану тему, ми зможемо сказати про те хто повинен входити до української політичної еліти та особливості її формування.

Об'єктом нашого дослідження є процес народження нової української еліти.

Предмет - політична еліта сучасної України.

Метою статті є визначити характеристику української еліти, особливості її формування та підтримка народу, провести аналіз формування політичної еліти в перехідному суспільстві.

Відповідно до мети поставимо такі **завдання**:

- особливості завоювання політичними діячами підтримки народу;
- формування політичної еліти в перехідному суспільстві.

Стан дослідження проблеми. Над даною проблемою працювали такі науковці, як Борис Кухта[6], Поліщук Микола[4], Олександр Пухкал[4], Віктор Андрусів[1] та інші.

Згідно з елітарним підходом суспільством керує еліта, яка об'єднує у своїх лавах тих, хто обіймає стратегічні посади у владних структурах. Характерні особливості цієї еліти - згуртованість, подібність походження, високий рівень освіти, матеріальної забезпеченості, схожа ментальність тощо. Завдяки цьому існує замкнута циркуляція людей, які обіймають владні посади.

В українській мові слово «еліта» має два значення, які в соціальному контексті, часто суперечать один одному. Як правило, під елітою розуміємо кращість, обраність, і, водночас, політичну верхівку держави.

Оскільки пересічний українець рідко може використати хороші епітети в бік влади, йому здається некоректним використання терміну еліта по відношенню до українських політиків. Еліта є обов'язковою складовою життя будь-якої організованої спільноти. Багато в чому погляди, цінності, культура політичної еліти можуть служити індикатором рівня розвитку самого суспільства.

Почнемо із вікових характеристик української еліти. За віковими групами розподіл виглядає таким чином: 20-30 років – 2%, 31-40 – 17%, 41-50 років – 32,4%, 51-55 – 17,2%, 56-60 років – 15,2%, 60 і більше – 16,2%[1]. Отже, майже вся політична еліта України – люди, що народилися та довгий час жили в СРСР, вони досі пам'ятають ту колишню систему правління і не виняток, що були представниками тодішньої номенклатури. Можна дійти до висновку, що політична еліта України – це номенклатура СРСР.

В наші дні політичні партії формуються на меті спільних думок та цілей. Якщо група людей об'єднається навколо харизматичного лідера, в якого буде гарна ідея для розвитку, то можна буде говорити про вдалу політичну партію, яку підтримає народ і яка принесе користь.

Так як молоді представники, які прагнуть до влади не мають ще ні навичок ні досвіду, вони не формують свої власні організації, а приєднуються до вже існуючих. І тому вони не можуть принести великої користі, адже покладаючись на інших, вони втрачають свою ініціативність та новаторство. Чи не основною проблемою України є те, що молодь не зацікавлена у соціальній діяльності, майже всі апатично відносяться до всіх політичних процесів.

Молоде покоління до влади не прагне, а пенсіонери «йдуть вперед» і ведуть за собою державу. Державна політика повинна бути спрямована на зміни та залучення молоді, а не на збагачення кешень чиновників.

Звісно, на формування еліти повинна впливати і освіта. Як можуть керувати державою люди без спеціальної освіти. Адже більша частина політиків має інженерну освіту, яка користувалася найбільшим попитом в радянському союзі. А молоді юристи та економісти не

можуть знайти роботу через брак робочих місць та кризових явищах в країні. Чи це є не основним анти чинником в погіршенні навчання економістів та юристів? А нащо якщо працювати за спеціальність не вдається?

Ключову роль в формуванні особистості політика відіграє середовище, в якому він реалізує свій потенціал, отримує певні навички, знання та досвід. Аналіз біографій українських політиків цілком очікувано виявив ключову роль двох середовищ формування еліти: бізнес та держслужба.

Тому поки існує створена система, еліта завжди формується з конкретних джерел. Приміром, для розвинутих демократій джерелами еліти, як правило, виступають певні студентські братства знаних університетів та впливові громадські організації.

Для інших суспільств таким джерелом можуть бути політичні партії, корпорації, військові організації, церковні ієрархії тощо. Це середовища, в яких майбутній представник еліти може отримати зв'язки, знання, досвід потрібні для управління країною.

Таким чином, в майбутньому новий політик чи управлінець добре знає систему і докладає зусиль для її розвитку. Докладає чимало зусиль для її підтримки та недопущення змін, адже зміни завжди призведуть до падіння його корисної системи, яка приносила йому дохід.

Так, вихідці з бізнесу складають 36,2%, а вихідці з держслужби – 22,7%. Ще 9,1% – це колишні керівники державних підприємств. Професійні політики, до яких відносимо людей з великим досвідом політичної боротьби та перебування на партійних посадах, складають 6%, представники сфери освіти та науки – 5,2%, по 4% представляють силові відомства та медіа. І тільки 2,8% представляють громадські організації та 1,4% експертне середовище [1].

Основні риси цих середовищ можна чітко простежити в українській політиці. Від бізнесу – це безкомпромісна конкуренція або злиття в корпорації, від не реформованої пострадянської держслужби – це формалізація, інтриги, відписки тощо. При чому обидва середовища характеризуються відмежованістю від народу.

Прихильники плюралістичних тлумачень еліти обстоюють її різноманітність, функціонування кожної із її складових у царині, де вона панує, чи організаційно, чи духовно тощо. Наявність численних центрів політичного впливу, репрезентованих цими елітами, на думку дослідників, є достатньою підставою для контролю за владними структурами [4, ст. 36].

Демократичний розвиток України, складовими якого є розбудова соціальної, правової держави та формування основних структур громадянського суспільства, перебуває в певній залежності від процесу формування та функціонування сучасної української політичної еліти.

За всієї своєї неоднорідності й строкатості сучасна політична еліта в Україні має специфічні спільні риси, а саме: показова деідеологізованість правлячої частини політичної еліти, щоб утримати владу; відсутність загально визнаної мети щодо політичного майбутнього, заради якого нібито й проводять реформи; домінування групових інтересів над громадськими з огляду на відсутність економічної та політичної консолідації українського суспільства. Звідси протистояння різних загальнодержавних, галузевих і територіальних еліт, внутрішньо групова політична й економічна боротьба в правлячій еліті; відсутність загальної системи пріоритетів економічної політики та механізмів її реалізації на практиці, що призводить до помилок та коригування курсу реформ; слабкий зв'язок правлячої еліти й основної маси населення, що спонукає до відчуження влади - влада починає сприйматися населенням як чужа зовнішня сила [4, ст. 18].

У країнах з перехідними політичними системами, до яких належить і Україна, вплив політичної еліти та політичних лідерів на побудову демократичної системи управління, на створення ефективних інститутів громадянського суспільства значно сильніший, ніж у країнах сталої демократії. Особливо цей вплив помітний у процесі утворення різних громадських об'єднань та рухів, а також при формуванні правових, економічних та соціальних засад життя суспільства. Це зумовлено насамперед самим характером української еліти, який за визначенням більшості дослідників є кланово-корпоративним, хоча це і не є суто українським явищем. До сучасної політичної еліти в Україні сьогодні переважно належать посадовці з владних структур, які в останні десять-дванадцять років активно наповнюються представниками олігархічних угруповань. Перевага будь-якого з каналів зумовлена історичними традиціями, особливостями політичного режиму в тій чи іншій країні тощо. Основні шляхи просування до політичної еліти в Україні, на думку В. Ребкала і В. Тертички, такі:

- ексноменклатурний – належність до колишньої радянської номенклатури (особливо партійно-комсомольської) та відповідно наявність потрібних зв'язків;
- нагорода за вислугу - службове просування (досить часто завдяки потрібним зв'язкам чи випадку);

- професійно-випадковий - професійні якості та компетентність; вдалий збіг обставин;
- зумовлений - високий статус батьків, особиста привабливість, наявність престижної професії;
- корпоративний - належність до команди, фінансові можливості, особиста відданість керівникові, потрібні зв'язки;
- вибори до представницьких органів влади [2].

Нині ситуація не краща, адже правлячу верхівку складає олігархічний клан, який навіть не може вчасно задекларувати свої статки. Що свідчить про те, що їм є що приховувати. Хоч і влада є відкритою і всі дії чиновників може бачити народ, ми нічого з їх дій зрозуміти не можемо, адже значна частина всього прихована.

Прірва між бідним населенням та олігархією росте і незабаром вона стане просто неосяжною, що може призвести до революції або навіть громадянської війни. Довго стримувати народ не зможе ніхто.

Українська політична еліта хоч і формується радикальними методами (революція, повстання, люстрація дійсних чиновників), проте до влади приходять ті ж самі з тими ж самими поглядами та намірами. Не можна допускати до влади цих переобраних чиновників. І взагалі навіщо Україні така велика кількість чиновників, якщо змін не видно? Кожен купує собі місце в парламенті, а дійсно обрана меншість не може нічого змінити через недостатню кількість голосів.

Стає все більш очевидним той факт, що сучасна українська еліта ще досить обережно орієнтується на інноваційно-моральні механізми державного управління. І хоча вона і демонструє певну еволюційність, але у своїй більшості вітчизняна політична еліта зберігає консервативні погляди, зорієнтована на використання традиційних механізмів управління по вертикалі, згори донизу.

Державна політика і державне управління процесами її реалізації, за умови слабкості інститутів громадянського суспільства, залишаються в Україні прерогативою меншості соціуму (політичної еліти), а не його більшості (середнього класу). Нинішня ситуація в Україні ускладнюється ще й тим, що між неоднорідною і часто некомпетентною у справах державного управління елітою, з одного боку, і громадянським суспільством, що народжується, з другого боку, на сьогодні немає стійкого механізму взаємодії і взаєморозуміння.

Громадська думка, яка мала б являти собою четверту владу і справляти корегуючий вплив на систему державного управління та на дії політичної еліти при виробленні і прийнятті рішень владними структурами, останніми практично не враховується.

Навпаки, орієнтуючись на психологічні особливості людей, незадоволених нинішнім станом речей, заграючи з електоратом, вдаючись до популізму і маніпулюючи свідомістю людей, вона не розглядає інститути громадянського суспільства як інструмент вирішення політичних і соціально-економічних проблем і не зацікавлена в їх формуванні [7].

Висновки В Україні, яка перебуває на перехідному етапі свого розвитку, формування політичної еліти та інститутів громадянського суспільства має специфічні особливості. Сучасна українська еліта не консолідована, неоднорідна, має напівзакритий характер, її соціальною базою переважно є не середній клас, а спекулятивна та кримінальна буржуазія.

Сьогодні в Україні бракує по-сучасному мислячої, національно свідомої, патріотичної політичної еліти, спроможної запропонувати своєму народу національний проект (ідею) розвитку суспільства. Нинішня правляча еліта, яка виступає в ролі основного суб'єкта перетворень, не демонструє зацікавленості у формуванні громадянського суспільства в Україні, не розглядає його інститути як інструментарій вирішення політичних питань. Ця частина політичної еліти не бажає допускати потенційно опозиційні громадські об'єднання до активної участі в політичних процесах та у владному механізмі України.

Слабкість громадянського суспільства в Україні значною мірою зумовлена занадто нечисленним прошарком соціально відповідальної правлячої еліти. На жаль, нинішня динаміка її творення свідчить про реальні загрози «консервації» більшої частини української еліти у замкнутому корпоративно-клановому стані, що обмежує можливості громадського контролю за діяльністю еліти.

Період державної незалежності визначив, що в Україні існує проблема створення сучасної політичної еліти, яка здатна виховувати і висувати лідерів нової формації. Незважаючи на те, що вітчизняна елітологія налічує вже чималу кількість наукових розробок, присвячених проблемі становлення української еліти, її входження у владні

структури та інститути громадянського суспільства, ще рано говорити про розробку цілісної концепції цих феноменів.

Нині Україні потрібна розумна, навчена та мобілізована еліта, що зможе швидко ввійти в суть проблеми та вирішити її. Але перехідне суспільство з однієї сторони «хворе», адже всі збурені, мобілізовані і, тому так легше керувати. Саме тому велика кількість народовладців, які мають харизму та можуть вплинути на людей, добиваються підтримки народу, а потім використовують їх заради війни за владу. Саме тому формування еліти дуже болюче питання для українців, адже таких емоційних людей ще треба пошукати. А спробуйте спостерігати за діями чиновників без емоцій? Це просто неможливо.

Література

1. Андрусів В. Політична еліта. Звідки ноги ростуть/В. Андрусів. – Режим доступу до джерела: <http://www.pravda.com.ua/articles>

2. Авер'янов Ю. І. Полтологія : енциклопед. слів. / Ю. І. Авер'янов. - М. : Вид-во. М. комерц. установа, 1993. - С. 401-403.

3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму, писані 1919-1922 рр. / В. Липинський. - Нью-Йорк : Булава, 1954. - С. 137.

4. Лазаренко О. В. Теорія політології : навч. посіб. / О. В. Лазаренко, О. О. Лазаренко. - К. : Вища шк., 1996. - С. 79.

5. Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки : монографія / В. А. Ребкало, М. І. Пірен, В. В. Тертичка. - К. : Вид-во НАДУ, 2003.

6. Телешун С. Політична еліта в Україні. Нова система влади / С. Телешун, А. Колпаков. - Режим доступу до ресурсу : <http://rus.for-ua.com/analit/2002/07/18/132522.html>

7. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / за ред. Ф. М. Рудича. - К. : Парлам. вид-во, 2006. - С. 130.

8. Луговий В. І. Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / В. І. Луговий, В. М. Князєв. - К. : Вид-во НАДУ, 2005. - С. 21-29.

9. Гурик М.І., Шумка М. Л. «Каста луччих людей» у соціально-філософському вченні Дмитра Донцова / Михайлина Шумка, Мирослава Гурик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія «Філософія». – Вип. 8. – Острог, 2011. – С. 36-46.

10. Гурик, М. І. Українська політична еліта: історичний огляд і перспективи розвитку. / М. І. Гурик // // Інтелігенція і влада. Одеса: Астропринт, 2006. – С.67-73.

11. Гурик, М. І Концепція еліти В. Липинського: аналіз і перспективи / М. І. Гурик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Культурологія», Острог, 2010.– С.121-126.

•